

Ποιοι είναι οι πραγματικοί ένοχοι;

Θόδωρος Μεγαλοοικονόμου

Η φετινή «παγκόσμια μέρα ψυχικής υγείας», όπως όλες οι «παγκόσμιες μέρες» για τα πάντα, μέρα υποκριτικών διακηρύξεων από θεσμούς και φορείς στην Ελλάδα και διεθνώς (που δομικά λειτουργούν σε κατεύθυνση διαμετρικά αντίθετη αυτών που διακηρύσσουν), ήρθε να συμπέσει με ένα συμβάν που αποτελεί προϊόν και ανάγλυφη έκφραση του τρόπου λειτουργίας τους: την αποκάλυψη της περίπτωσης των δυο υπερήλικων ρομά γονιών, που κρατούσαν για χρόνια αλυσοδεμένο μέσα μια παράγκα τον ψυχικά πάσχοντα γιό τους.

Το δικαστήριο τους καταλόγισε την «ατομική ευθύνη» και τους επέβαλε ποινή «καθώς το παιδί τους δεν είναι ζώο για να διαβιεί δεμένο με μια αλυσίδα και τους κάλεσε να απευθυνθούν στον εισαγγελέα».

Δεν είναι, φυσικά, ούτε η πρώτη, ούτε μια σπάνια περίπτωση τέτοιας μεταχείρισης πάσχοντος μέλους μιας οικογένειας. Άλλωστε, παρόμοια μεταχείριση, με εσαεί δεμένα άτομα (με ποικίλα προβλήματα ψυχικής υγείας, νοητικής υστέρησης κλπ) με τους ιμάντες της νεωτερικότητας «που αντικατέστησαν τις αλυσίδες της προνεωτερικής εποχής» (αν και σε πολλές περιπτώσεις αυτές σιγά-σιγά επανέρχονται), γίνεται σε όλα σχεδόν τα προνοιακά ιδρύματα και στις ψυχιατρικές μονάδες ως αυτονόητη και «ιατρικού χαρακτήρα» πρακτική. Σε πολλά ιδρύματα και ιδιωτικές ψυχιατρικές κλινικές (αυτές για τις οποίες η υφυπουργός Υγείας Ζ. Ράπτη θεσμοθέτησε να μπορούν να δέχονται απευθείας και ακούσιες νοσηλείες) κάποιοι ασθενείς είναι δια βίου δεμένοι. Σε κάποιες ψυχιατρικές μονάδες νοσηλείας κάποιοι νοσηλευόμενοι μένουν ενίοτε δεμένοι μέχρι τη μέρα που παίρνουν εξιτήριο. Αλλά γι' αυτά, που είναι η καθημερινότητα της κυρίαρχης ψυχιατρικής πρακτικής, δεν υπάρχουν δικαστές για να τα δικάσουν.

Το ερώτημα, εν προκειμένω, για την περίπτωση της οικογένειας στο Βόλο δεν αφορά τη δικαιολόγηση, ή μη, των πρακτικών αυτών ως «αναγκαίων κακών», αλλά την κατανόηση των καταστάσεων και των συνθηκών που οδηγούν σ' αυτές τις συμπεριφορές και πρακτικές. Απέναντι στην άνωθεν ποικιλοτρόπως διαχεόμενη προπαγάνδισή του διαχωρισμού του ατομικού από το κοινωνικό, να δούμε πώς το κοινωνικό διαμορφώνει το ατομικό, πώς αυτό πλάθεται, μέσα από ποιο σύστημα κοινωνικών σχέσεων και πρακτικών, ποιες αναπάντητες ανάγκες, δυσεπίλυτες αντιφάσεις και αδιέξοδα που δημιουργεί το ίδιο το κυρίαρχο σύστημα. Στην περίπτωσή μας, με τη πλήρη απουσία του λεγόμενου «κοινωνικού κράτους» και ενός κοινοτικά βασισμένου συστήματος υπηρεσιών ψυχικής υγείας, που θα ήταν κοντά, δίπλα, στην όποια έκφραση ψυχικού πόνου που θα είχε ανάγκη φροντίδας. Όχι για να κάνει ακούσιες νοσηλείες και να προωθεί τον εγκλεισμό, αλλά να στηρίζει άτομα με ψυχιατρική εμπειρία και οικογένειες, υλικά, σχεσιακά, συναισθηματικά.

Είναι γνωστό ότι το σύστημα ψυχικής υγείας στην Ελλάδα δεν μετασχηματίστηκε ποτέ προς μια «άλλη ψυχιατρική», κοινοτικά βασισμένη, με σεβασμό στην υποκειμενικότητα και τις ανάγκες, υπαρξιακές και κοινωνικές, του ψυχικά πάσχοντα, αλλά απλώς επικαιροποίησε και εκσυγχρόνισε τον εσαεί άκρως κατασταλτικό του χαρακτήρα (με κυρίαρχες τις πρακτικές του γρήγορου εξιτήριου, με πενιχρή έως μηδαμινή μετανοσοκομειακή φροντίδα και, έτσι, την «περιστρεφόμενη πόρτα»), καθώς και τις ποικιλότητες ατραπούς της ιδιωτικοποίησης (ιδιωτικές κλινικές, ΜΚΟ κλπ).

Αν υπήρχε μια ουσιαστική κοινοτική φροντίδα, μέσα από ένα ολοκληρωμένο και κατάλληλα οργανωμένο σύστημα κοινοτικών υπηρεσιών, σε συνέργια με ένα, επίσης ολοκληρωμένο, σύστημα «κοινωνικής πρόνοιας», ο ασθενής στον οικισμό του Αλιβερίου στο Βόλο δεν θα ήταν ποτέ αλυσσοδεμένος. Ούτε οι υπερήλικες και αφημένοι στη μοίρα τους γονείς του θα οδηγούνταν στην άσκηση αυτής της βάρβαρης μεταχείρισης.

Ένα από τα θέσφατα μιας ψυχιατρικής που θάθελε να είναι πραγματικά θεραπευτική, είναι η αναγνώριση της οικογένειας ως «φορέα αναγκών», σε αλληλεπίδραση με τον ασθενή και την υπηρεσία. Αυτό σημαίνει, όπως έχει τονιστεί, την εγκαθίδρυση και στήριξη ενός «διαλόγου με τρεις φωνές». Είναι η αναγνώριση των αναγκών της οικογένειας και η απάντηση σ' αυτές (αντί για τις πρακτικές της αγνόησής της, ή του ξεφορτώματος του προβλήματος σ' αυτήν χωρίς καμιά βοήθεια) που προάγει την συνειδητοποίηση και την υπευθυνοποίηση όλων των παραγόντων που εμπλέκονται στην αντιμετώπιση/στήριξη του ψυχικά πάσχοντα. Μόνο στη βάση αυτή είναι δυνατή η ουσιαστική συμμαχία με τις οικογένειες.

Αυτοί που θάπρεπε να είναι στο δικαστήριο ως κατηγορούμενοι είναι οι διαδοχικές

κυβερνήσεις, που η κάθε μια με τον τρόπο της – η παρούσα με την τραγική κωμωδία της τηλεφωνικής γραμμής 10306 και τις στοχευμένες κινήσεις προϊούσας ιδιωτικοποίησης και η προηγούμενη με τις άνευ κανενός έμπρακτου περιεχομένου μεγαλοστομίες της, με σχέδια απλώς επί χάρτου – άφησαν ανέγγιχτη ή και επιτάχυναν την πορεία του συστήματος των δημόσιων υπηρεσιών προς την πλήρη αποδιάρθρωση και τον όλο και πιο περικόλειστο και εσωστρεφή χαρακτήρα του.

Θάπρεπε να είναι και η κυρίαρχη, κατασταλτική και νεοϊδρυματική, ψυχιατρική, μέσω όλων των θεσμικών της φορέων, που, ως κουλτούρα και πράξη, έχει δυστυχώς πια καταλάβει όλο το έδαφος στις δημόσιες και ιδιωτικές υπηρεσίες, απέχοντας παρασάγγες από την σύλληψη, και έμπρακτη αντιμετώπιση, του ατόμου με ψυχιατρική εμπειρία ως μιας διαλεκτικής βιο-ψυχο-κοινωνικής ολότητας, ως υποκειμένου με πλήρη δικαιώματα. Κλεισμένη όλο και πιο πολύ στους τέσσερις τοίχους τους γραφείου, με το μονόδρομο του ψυχοφάρμακου, του ηλεκτροσόκ κλπ. Ενίοτε και με το περιτύλιγμα λόγων μεταρρυθμιστικού περιεχομένου... αλλά, απλώς, λόγων. Ομοια με τις κατ' έτος ταμπέλες του ΠΟΥ για την «παγκόσμια μέρα ψυχικής υγείας».

Φέτος ο τίτλος του μυθιστορήματος είναι «ψυχική υγεία σ' έναν κόσμο ανισοτήτων». Με πολλή κουβέντα διαδικτυακά (αυτό που πάει να εγκαθιδρυθεί ως ο πιο βολικός τρόπος επικοινωνίας, «ψυχοθεραπείας» κλπ, του «ειδικού» με τον πάσχοντα, με όποιο δυστοπικό μέλλον σηματοδοτεί για την θεραπευτική σχέση – όπως, αντίστοιχα, στην εκπαίδευση κλπ) για τις ανισότητες και την σχέση τους με τη ψυχική υγεία.

Αυτό που είδαμε στο Βόλο, άνθρωποι που σχετίζονται με τον ΠΟΥ το έχουν δείξει σε διάφορες παρουσιάσεις σε διεθνή συνέδρια, εδώ και χρόνια, από χώρες της Αφρικής, όπου, μέσα σε δασώδεις εκτάσεις, είναι άνθρωποι δεμένοι σε δέντρο με μακριές αλυσίδες, ως η απάντηση των θεσμών απέναντι στον «επικίνδυνο» και/ή «μη διαχειρίσιμο» ψυχασθενή. Πάντα ως έδαφος για την σύσταση και χρηματοδότηση προγραμμάτων εισαγόμενης «ψυχιατρικής μεταρρύθμισης», ορισμένου, πάντα, χρόνου, χωρίς ποτέ να θίγονται οι καταστροφικές οικονομικές και κοινωνικές συνέπειες της καπιταλιστικής παγκοσμιοποίησης στις χώρες αυτές, χωρίς καμιά αμφισβήτηση της κοινωνικής οργάνωσης, του κοινωνικού συστήματος που παράγει και/ή επιδεινώνει την ψυχική οδύνη στις ποικίλες μορφές της και που, με ταυτόχρονη την απουσία ψυχιατρικών υπηρεσιών, πόσο μάλλον κοινοτικά βασισμένων, οδηγεί στην αντιμετώπιση της όποιας διαφορετικότητας με την ακραία καταστολή, την απόρριψη, την εξόντωση.

Όσο δεν αντιμετωπίζεται το πρόβλημα στη ρίζα του, στην αμφισβήτηση της κυρίαρχης

κοινωνικής οργάνωσης, των κανόνων και των αξιών της, που παράγουν πόνο και κοινωνικό αποκλεισμό, οι αλυσίδες θα γίνονται όλο και περισσότερες – και όχι μόνο για τους ψυχικά πάσχοντες.